

РОЗДІЛ І. МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111:81'373.7

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-2-1>

КОНЦЕПТ «PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS» В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ КОМПАРАТИВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Билиця У. Я.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 56, Івано-Франківськ, Україна

orcid.org/0000-0003-4833-3245

uliana.bylytsia@pnu.edu.ua

Дойчик О. Я.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 56, Івано-Франківськ, Україна

orcid.org/0000-0002-7921-1868

oksana.doichyk@pnu.edu.ua

Павлюк І. Б.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 56, Івано-Франківськ, Україна

orcid.org/0000-0003-4414-974X

iryna.pavlyuk@pnu.edu.ua

Ключові слова:

*антропоцентризм,
фразеологізм, компаративна
фразеологічна одиниця,
концепт, дихотомія,
дихотомічна опозиція.*

Стаття виконана у руслі проблеми «людина у фразеології» і присвячена питанню вербалізації концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS одиницями англійськомовної компаративної фразеології. Її актуальність зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на аналіз мовних засобів репрезентації різних культурно значущих концептів, центральним із яких є макроконцепт HUMAN BEING та його складова частина – концепт PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS.

Обрання у статті компаративних фразеологізмів як об'єкта аналізу, на матеріалі яких здійснюється опис досліджуваного концепту, зумовлено тим, що саме ці одиниці є значною мірою семантично і номінативно зорієнтованими на позначення HUMAN BEING, а відтак здатні достатньо коротко, проте ємно і влучно, образно й емоційно дати характеристику її якостям, діям та вчинкам.

У дослідженні здійснено дихотомічний підхід до моделювання структури досліджуваного концепту, що зумовлено двоїстим і полярним характером

рис та ознак загалом HUMAN BEING та PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS зокрема. Ознаки концепту, типу happy – unhappy, cool – uncool тощо, вербалізовані компаративними фразеологізмами, розглядаються у статті як дихотомічні опозиції, складники якої відповідають дихотомічній схемі «X – не X», протиставляються одна одній за змістом і за оцінністю, проте об'єднуються навколо спільної архісеми концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS.

У статті проаналізовані дихотомічні опозиції, що стосуються цілої низки концептуальних ознак досліджуваного концепту, зокрема CHEERFUL, HAPPY – SAD, UNHAPPY; CALM, COOL, RESTRAINED – UNCOOL, UNRESTRAINED; GENTLE, TENDER – ANGRY, FIERCE; TIMID, UNCOURAGEOUS – BRAVE, COURAGEOUS тощо. Паралельно у статті здійснено системно-ідеографічну класифікацію одиниць компаративної фразеології, що вербалізують зазначені ознаки, а також частковий аналіз їх семантики з точки зору когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Загалом кількість одиниць компаративної фразеології, що вербалізують досліджуваний концепт, складає за нашою картотекою 374, що становить 13% від загальної кількості таких же одиниць макроконцепту HUMAN BEING. Дослідження дозволило виявити, що у формуванні одиниць, що вербалізують концепт PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS, домінують за нашими підрахунками зооморфна (32,9%), предметно-артефактна (13,7%) та міфолого-релігійна (9,2%) концептуальні сфери. У формуванні оцінного складника досліджуваного концепту кількісно переважають негативно-оцінні одиниці над позитивно-оцінними – 64% (-) – 29% (+), що зумовлено, по-перше, наявністю більшої кількості негативних емоцій, а по-друге – більш негативною реакцією носіїв англійської мови саме на негативні емоції і почуття. Що стосується етнокультурного складника концепту, то його формують як одиниці, що мають універсальну семантику, так і ті, що виражають досліджувані емоційні стани специфічно і навіть унікально.

CONCEPT “PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS” IN THE ENGLISH COMPARATIVE PHRASEOLOGY

Bylytsia U. Ya.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Shevchenko str., 56, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4833-3245
uliana.bylytsia@pnu.edu.ua*

Doichyk O. Ya.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Shevchenko str., 56, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7921-1868
oksana.doichyk@pnu.edu.ua*

Pavliuk I. B.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Shevchenko str., 56, Ivano-Frankivsk, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4414-974X>
iryana.pavlyuk@pnu.edu.ua*

Key words: *anthropocentrism, phraseology, comparative phraseological unit, concept, dichotomy, dichotomous opposition.*

The article deals with the problem of “a human being in phraseology” and is devoted to the issue of verbalization of the concept PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS by the English comparative phraseological units. Its relevance is due to the general focus of modern linguistic studies on the analysis of linguistic means of various culturally significant concepts’ representation, where the central one is the macroconcept HUMAN BEING and the concept PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS is one of its components.

The comparative phraseological units are chosen as the object of the analysis in the article, on the material of which the concept under study is described, since these units are largely semantically and nominatively oriented to denote HUMAN BEING and can briefly, but capaciously and aptly, figuratively and emotionally give the description of HUMAN BEING, their qualities, actions and deeds.

The study provides a dichotomous approach to modeling the structure of the concept under study due to the dual and polar nature of features and characteristics of HUMAN BEING in general and PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS in particular. The features of the concept, such as – happy – unhappy, cool – uncool, etc., which are verbalized by comparative phraseology, are considered in the article as dichotomous oppositions and their components correspond to the dichotomous scheme X – not X, oppose each other in content and value, but are combined around the common archeseme of the concept PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS.

The article analyses the dichotomous oppositions which are related to a number of conceptual features of the concept under study, in particular CHEERFUL, HAPPY – SAD, UNHAPPY; CALM, COOL, RESTRAINED – UNCOOL, UNRESTRAINED; GENTLE, TENDER – ANGRY, FIERCE; TIMID, UNCOURAGEOUS – BRAVE, COURAGEOUS, etc. Besides, the article provides the system-ideographical classification of comparative phraseological units that verbalize these features and a partial analysis of their semantics in terms of cognitive linguistics and linguo cultural studies.

In total, the number of comparative phraseological units that verbalize the concept under study is 374 and it is 13% of the total number of the same units of the macroconcept HUMAN BEING. The study revealed that zoomorphic (32.9%), object-artifact (13.7%) and mythological-religious (9.2%) conceptual spheres dominate in the formation of units that verbalize the concept PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS. In the formation of the evaluation component of the concept under study, negatively charged units prevail over positively charged ones – 64% (-) – 29% (+). It is due, firstly, to the presence of more negative emotions, and secondly, a more negative reaction of English native speakers to negative emotions and feelings. As for the ethnocultural component of the concept, it is formed by units with universal semantics and those that express the emotional states specifically and even uniquely.

Постановка проблеми. У лінгвістичних дослідженнях сьогодення особливе місце займають принципи антропоцентризму, які дозволяють за допомогою мови проникнути в сутність не тільки предметів і явищ навколишнього світу, але й ЛЮДИНИ, в її світорозуміння та світобачення.

Такою спробою глибше пізнати феномен ЛЮДИНИ в англійськомовній картині світу презентована дана стаття, виконана в руслі антропоцентричної лінгвістики, і в якій на матеріалі компаративних фразеологічних одиниць (далі – КФО) здійснено опис одного зі складників макроконцепту ЛЮДИНА (далі часто – HUMAN BEING) – концепт ЕМОЦІЙ І ПОЧУТТЯ (далі часто – PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS). В дослідженні не просто репрезентовано концептуальні ознаки PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS в КФО, але й здійснено короткий аналіз їх семантики з точки зору когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Обрання КФО, на матеріалі яких здійснюється опис концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS, зумовлене тим, що ці одиниці є чи не найбільш «антропоємними» (термін: В.М. Телії) і домінантною зоною, яку вони покривають своєю семантикою, є насамперед ЛЮДИНА, її риси та ознаки. Тому ці одиниці завдяки антропоцентричній маркованості їх семантики, а також образності, оцінності й емоційності здатні достатньо коротко, проте ємно і влучно дати характеристику ЛЮДИНИ і тим самим виступати її яскраво вираженим концептовиражальним мовним засобом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом проблемі вербалізації концепту ЕМОЦІЙ І ПОЧУТТЯ за допомогою фразеологічних одиниць (далі – ФО) на матеріалі різних мов присвячено у вітчизняній та зарубіжній фразеології уже чимало публікацій таких мовознавців, як Д.Є. Ігнатенко [5], Н.Д. Негрич [8], М. Охріменко [9], В. Станкевич-Іванова [11], О.В. Трофімова [12]. Дуже часто описи ЕМОЦІЙ І ПОЧУТТІВ фрагментарно фігурують у загальних дослідженнях концепту ЛЮДИНА таких фразеологів, як О.Ф. Арсентьева, Г.А. Багаутдинова, Н.Б. Дем'яненко, А.Р. Заляєєва, З.С. Мацюк, Л.Б. Нікітіна, та інших.

На матеріалі КФО описів концепту ЕМОЦІЙ І ПОЧУТТЯ майже немає. Зустрічаються вони тільки фрагментарно у комплексних дослідженнях ЛЮДИНИ на матеріалі таких мов, як *шведська* (О.С. Альошин), *німецька* (К.І. Мізін), *чеська* (Л.Ю. Лебедева). Однак таких досліджень на матеріалі *англійської мови* у вітчизняній і зарубіжній фразеології нами не виявлено. Виняток складає публікація співавтора цієї статті [4], у якій на матеріалі КФО *англійської мови* описано тільки окремі мікроконцепти EMOTIONAL STATES AND FEELINGS.

Відтак відсутність у вітчизняній та зарубіжній фразеології цілісного і вичерпного дослідження концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS, вербалізованого КФО англійської мови й зумовили **мотиви вибору** теми нашої статті.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на дослідження проблеми мовної репрезентації різних культурно значущих концептів, одним із ключових яких є макроконцепт HUMAN BEING та його складова частина – концепт PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS.

Матеріалом дослідження слугували 374 КФО англійської мови, виокремлені методом суцільної вибірки із вітчизняних і зарубіжних лексикографічних джерел [1; 2; 14; 15; 16], що семантично корелюють із ознаками PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS. Отримані результати були верифіковані на предмет їхнього вживання за допомогою аналізу корпусів – The British National Corpus та The Corpus of Contemporary American English.

Головною метою статті є виявлення КФО англійської мови, що вербалізують різні змістові параметри досліджуваного концепту, здійснення їх ідеографічної класифікації, а також короткого аналізу їх семантики з точки зору когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

У дослідженні використані такі **лінгвістичні методи та прийоми**: фразеологічна ідентифікація для добору та інвентаризації антропоцентричних КФО; концептуальний аналіз з метою моделювання структури концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS; компонентний аналіз для поточнення семантичної структури досліджуваних одиниць; елементи когнітивного та лінгвокультурного аналізів; кількісні підрахунки тощо.

Вклад основного матеріалу дослідження. Отже, **об'єктом** дослідження є КФО англійської мови зі структурою словосполучення зі спільним семантичним компонентом PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS, що мають частково або повністю переосмислений склад, побудовані на порівнянні і є стійкими у вживанні. Такими є одиниці різноманітних структурних типів, як наприклад: **ад'єктивні** – *(as) happy as a pig in the mud*; **субстантивні** – *a face like a stone*; **дієслівні** – *laugh like little Audrey*. Подібні одиниці вербалізують різні змістові параметри досліджуваного концепту і формують разом з іншими мовними знаками його складники: асоціативно-образний, оцінний та етнокультурний.

У структурі КФО слід виокремити два основні складові компоненти: 1) *основа* (або *об'єкт порівняння*); 2) *порівняльна частина* (або *суб'єкт порівняння*, дуже часто – *образ-еталон*). Перший компонент зазвичай експлікує певну ознаку, властивість ЛЮДИНИ, що підлягає порівнянню,

а другий – представляє собою символічний образ з певної концептуальної сфери навколишнього світу, ознаки або властивості якого за аналогією переносяться на ЛЮДИНУ. Особливу роль в структурі КФО відіграють *суб'єкти порівняння*, тобто *образи-еталони*, які чи не найбільше впливають на характер семантики цих одиниць. Слідом за К.І. Мізіним під терміном образ-еталон ми розуміємо не сам еталон як певний зразок, мірило, стандарт чого-небудь, а тільки *певну ознаку*, яка у межах цього еталонного зразка обирається при порівнянні [7, с. 69]. Так, у виразі (*as*) *miserable as a bandicoot*, актуалізована тільки одна ознака цього зооніму – *сумний, непривабливий вигляд*, у той час як для нього характерні й інші ознаки – *щуроподібна фігура, пересування як у кенгуру* тощо. У такому випадку цей образ-еталон, втілюючи в собі одну із ознак – *сумний вигляд*, переноситься за аналогією на ЛЮДИНУ. Фактично у даній КФО образ-еталон не тільки мотивує і моделює її образну основу, але й виконує роль носія певної лінгвокультурної інформації, а саме – негативно оцінності, етнокультурної маркованості, а також вказує на джерело формування цієї одиниці – зоонімна концептуальна сфера.

Загалом ЛЮДИНА, вступаючи в різні стосунки з іншими особами, об'єктами і явищами навколишньої дійсності, обов'язково виявляє свої ЕМОЦІЇ І ПОЧУТТЯ, вона із захопленням або з байдужістю ставиться до них, сперечається, хвилюється, радіє або сумує, любить або ненавидить тощо. Закономірно, що подібні емоції і почуття знаходять своє відображення, в мові, зокрема в КФО.

Слід зауважити, що кількість емоційних станів та почуттів є достатньо великою, проте часто між ними відсутнє чітке розмежування, особливо, що стосується таких суміжних понять, як «емоція», «почуття», «відчуття» тощо. Наприклад, в англійській мові поняття «емоція» *emotion* та «почуття» *feeling* взагалі не розмежовуються, а розглядаються як синоніми.

Не вдаючись у широкі дискусії з цього приводу, у нашому дослідженні ми опираємося на визначення цих понять, наведених в психологічній науці: «Емоції (лат. *emovere* – хвилювати, збуджувати) – це психічні стани і процеси, у яких відображається безпосереднє, *ситуативне* (курсив наш – *У. Б.*) переживання життєвих явищ, зумовлене їх відношенням до потреб суб'єкта» [10, с. 120], а почуття – це «специфічна форма відображення дійсності, у якій виявляється *стійке* (курсив наш – *У. Б.*), суб'єктивно-емоційне ставлення людини до предметів і явищ, які вона пізнає і змінює відповідно до своїх потреб» [10, с. 261]. Відтак різниця між цими поняттями полягає в тому, що емоції мають ситуативний характер, а

почуття характеризуються стійкістю і тривалістю за часом і мають зазвичай певну спрямованість на що-небудь / кого-небудь.

Важливою ознакою ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ є протиставлення за змістом і за характером оцінки, що особливо важливо для нашого дослідження. Ще І. Кант розглядав емоції у протиставленні за ступенем збудження ЛЮДИНИ й ділив їх на «стенічні» та «астенічні» [6]. Відповідно, *стенічні* емоції (*радість, захоплення, задоволення, впевненість, триумф* тощо) є позитивно оцінними й стимулюють ЛЮДИНУ до активних вчинків та дій, *астенічні* емоції (*страждання, страх, неспокій, незадоволення, смуток* тощо) є негативно оцінними й зумовлюють її пасивність або бездіяльність. Такий полярний характер ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ дозволяє їх структурувати, а далі й аналізувати за бінарним принципом, і такі спроби їх дослідження здійснюються багатьма мовознавцями, здебільшого російськими: «щастя – нещастя» (І.Б. Русакова), «любов – ненависть» (Е.Ю. Балашова), «Glory» – «Disgrace» (Е.В. Русина) та інші.

Однією із форм бінарності є явище *дихотомії*, під яким у логіці розуміють поділ обсягу поняття на два види, що суперечать одне одному. Зазвичай у результаті дихотомічного поділу родового поняття (А) отримують два видові поняття (Х і не Х), що перебувають у відношенні суперечності. При дихотомії може відбуватися також поділ певної ознаки на дві види, одна із яких при цьому є родовою і стає основою поділу [13, с. 157]. Саме такий дихотомічний поділ спостерігається при аналізі змістових параметрів концепту *PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS*, як наприклад: *happy – unhappy, cool – uncool* тощо, що і зумовлює можливість сформувати його модель за *дихотомічним* принципом. Подібні концептуальні ознаки розглядаються у статті як *дихотомічні опозиції* або *гіпоконцепти*, які відповідають вищезазначеній дихотомічній схемі «Х і не Х». Такий дихотомічний підхід до об'єкту дослідження апробований уже низці публікацій автора цієї статті [3; 4].

Слід зауважити, що обсяг статті не дозволяє охопити всі дихотомічні опозиції та КФО на їх позначення, а тому аналізу підлягають тільки ті, які вербалізовані їх найбільшою кількістю, а інші включені в кількісні підрахунки.

1. Дихотомічна опозиція: а) **CHEERFUL, HAPPY** – б) **SAD, UNHAPPY**:

1. «Радість», «щастя» – це яскраво виражені стенічні емоції, що супроводжуються гарним настроєм, задоволенням. Вони підвищують життєвий тонус ЛЮДИНИ, викликають стан бадьорості, впевненості в собі, посилюють здатність до подолання життєвих перешкод тощо [10]. У формуванні КФО цього гіпоконцепту доміну-

ють образи-еталони зоонімної концептуальної сфери (40%), де часто фігурують зооніми пташиного світу: *(as) blithe (cheerful, happy, merry) as a bird / as a cricket / as a grig / as a lark / as a goldfinch; sing like a nightingale* тощо. Їх використання в таких КФО цілком умотивоване й логічне, оскільки спів, щебетання птахів випромінюють життєрадісність, безтурботність, що зумовлено свободою й комфортним середовищем, у якому вони перебувають.

Образи-еталони зоонімного характеру присутні і в інших одиницях, де вони представлені окремими зоомаринізмами, а також іншими зоонімами: *(as) happy as a clam at high tide / as a fish, (as) happy as a possum up a gumtree* тощо.

Вищезазначений емоційний стан носії англійської мови асоціативно поєднують також із образами, що належать до інших концептуальних сфер: предметно-артефактної (16%): *(as) happy as marriage bells, (as) joyful as a drum at a wedding, (as) bright as a button / as a diamond / as a (new) penny*, в яких часто фігурують лексеми із семою «блиск»; антропоморфної (17,5%), де використовуються лексеми, що позначають осіб різної статі, віку, звань, титулів, професій тощо: *(as) happy as a king / as maids / as a fiddler / as a clown, (as) pleased as Punch*. Особливо широко представлені в семантиці КФО, що вербалізують цей гіпоконцепт, асоціації, пов'язані з дитячою радістю: *as happy as a child / as a little kid eating an icecream (in a candy store, on Christmas morning)* тощо.

Для вербалізації вищезазначених емоцій використовуються також образи-еталони астрономічних об'єктів чи природних явищ – *(as) bright / shining as the sun / as the sunny day / as the sun on a rainy day / as the sunrise* тощо. Часто у мотиваційній основі окремих КФО цього гіпоконцепту лежать образні ситуації, які асоціюються з відчуттями ЛЮДИНИ, що перебуває в стані задоволення або на якомусь підвищенні (на небі, на гребені хвилі) тощо: *feel like the cat that stole the cream, sit like on a cloud / like on the crest of the wave / like on the seventh heaven.* Семантика більшості з цих КФО є гіпотетично універсальною.

Ціла низка уже згаданих вище одиниць, а також інші – *(as) funny as a barrel of monkeys, (as) happy as a pig in a puddle / as a sandboy, (as) pleased as a dog with two tails* є етнокультурно маркованими і вербалізують гіпоконцепт CHEERFUL, HAPPY унікально та неповторно.

2. Природа ЛЮДИНИ, як зазначав І. Кант, неможлива без протилежних емоційних станів: *смуток, печалі, нещастя*, і «той, хто позбавлений почуття смутку, такий же жалюгідний, як і людина, що не знає, що таке радість» [6, с. 12]. Сум, смуток – негативні емоції, спричинені горем, невдачами і супроводжується невеселим, гнітю-

чим настроєм тощо. У складі КФО на позначення цього емоційного стану часто вживаються в ролі об'єкта порівняння лексеми – *black / dark*, семантика яких інтенсифікується образами-еталонами, які імплікують у собі цю ж колоративну ознаку, як, наприклад: *(as) black / dark as a crow's (raven's) wing / as night (midnight) / as death / as a (thunder) cloud / as a thunderstorm* тощо.

При вербалізації гіпоконцепту SAD, UNHAPPY використовуються образи-еталони різних концептуальних сфер, проте найбільш часто зооморфної (25%): *(as) glum as a bear with a sore head, (as) grave as an owl, (as) miserable as a bandicoot, (as) melancholy as a gib cat* та міфологічної (16%): *(as) black / dark as the devil / as sin / as hades* тощо. У семантиці окремих КФО лежить смакова ознака «гіркий» – *(as) bitter as a gall / aloes* або ж «кислий» – *(as) sour as a crab / vinegar*.

Семантика багатьох КФО цього гіпоконцепту базується на унікальних образних асоціаціях: *(as) dismal as a hearse, (as) dull as ditchwater, have a face as long as a fiddle / as a mile / as a wet week, look like a dead man walking*.

Із точки зору оцінності КФО гіпоконцепту CHEERFUL, HAPPY є позитивно оцінними, а гіпоконцепту SAD, UNHAPPY – негативно-оцінними. Певна оцінна інтерпретація зазначених емоційних станів і почуттів відображена в компаративних пареміях, де, наприклад, «щастя» трактується; як найвища цінність і найбільше благо: *Better born lucky than rich. To be happy is better than to be wise; як сутність, що вимагає до себе бережливого ставлення: Fortune is like glass: it breaks when it is brightest; як феномен, що має навіть лікувальну силу: A merry heart does good like medicine.*

2. Дихотомічна опозиція а) LAUGHING – б) CRYING, яка є похідною від вищезазначеної, бо є виразником емоцій «радість» та «смуток». Адже сміх – це вияв радості, задоволення, а плач – вияв емоцій, протилежних сміху, який супроводжується литтям сліз (з горя, від болю, зворушення і т. ін.).

Ці два гіпоконцепти вербалізовані такими КФО: а) – *laugh like a horse / like little Audrey / like hell, smile like the cat that stole the cream, grin like a Cheshire cat* тощо; б) *cry like a baby / like a little child* тощо.

Аксіологічно сміх має позитивну оцінність, проте він багатозначний і може бути радісним і сумним, розумним і дурним, істеричним і спокійним. Виразником цих ознак сміху є часто самі дієслова, вжиті в ролі об'єктів порівняння, як от: *laugh* «сміятися» (по-різному це роблячи), *smile* «посміхатися» (інколи презирливо, злорадно або насмішливо), *grin* «глузувати, насміхатися з когось». Крім цього, різні відтінки сміху можуть привносити в семантику КФО образи-еталони, як, наприклад:

laugh like little Audrey «весело сміятися» (досл.: як маленька Одрі), *laugh like a hyena* «сміятися пронизливо і верескливо» (досл.: як гієна), *laugh like a drain* «сміятися гучно» (досл.: як водостічна труба), *smile like the cat that stole the cream* «самовдоволено посміхатися» (досл.: як кіт, що вкрав сметану), *grin like a Cheshire cat* «безглуздо ухмилитися» (досл.: як Чеширський кіт). Семантика переважної більшості вищезазначених КФО є етноспецифічною.

Із позицій аксіології позитивною оцінністю характеризується тільки КФО *laugh like little Audrey*, усі решта одиниць є швидше негативно-оцінними, оскільки виражають або надмірно гучний прояв сміху, або його неприємне звучання.

У гіпоконцепті CRYING виявлено незначну кількість фразеологізмів – *cry like a baby / like a little child* та дві компаративні паремії: *It is as great pity to see a woman weep as to see a goose go barefoot. Nothing dries sooner than tears.*

3. Дихотомічна опозиція: **а) CALM, COOL, RESTRAINED – б) UNCOOL, UNRESTRAINED.** Відомо, що спокійна, врівноважена ЛЮДИНА уміє володіти собою, відзначається витримкою, стриманістю, а неврівноважена – не має душевної рівноваги, легко піддається чужим впливам, є психологічно нестійкою. У стані психологічної рівноваги їй властиве розсудливе оцінювання ситуації, у неврівноваженому стані вона може бути часто надмірно збудженою, роздратованою, або ж перебувати навіть у стані сильного гніву чи люті.

Гіпоконцепт CALM, COOL, RESTRAINED вербалізований такими КФО: *(as) calm as a toad in the sun, (as) cold as a corpse / as a frog / as a stone / as marble / as ice (iceberg), (as) cool as a pie / as a cucumber, have a face like a stone / like a flint* та іншими. Наведені приклади свідчать про те, що зазначений емоційний стан HUMAN BEING асоціюється в англійській мові із лексемами *cold / cool*, а також образами-еталонами, які імплікують в собі такі ж ознаки, властиві окремим холодно-кровним земноводним, артефактам, мінералам, речовинам. Загалом у формуванні КФО цього гіпоконцепту домінують образи-еталони із мінералогічної (27%), міфологічної (17%) та зоонімної (13%) концептуальних сфер.

Багато з вищезазначених одиниць цього гіпоконцепту (*as cold as a corpse / as a frog / as a stone / as ice* тощо) є гіпотетично універсальними, проте окремі з них вербалізують його унікально, наприклад: *(as) cold as a whore's heart (амер), (as) cool as how-do-you-do (амер.) / as a cucumber, be like a bump on a log* тощо.

КФО гіпоконцепту UNCOOL, UNRESTRAINED вербалізують різні емоційні прояви ЛЮДИНИ, яка виявляється: **а)** в «нервності» – *(as) nervous as a cat, be like a bag of nerves;* **б)** в «невгамонності, метушливості» – *(as) restless*

as quicksilver, (as) fidgety as the devil, (as) busy as a hen with a chicken, be like a cat on hot bricks; **в)** в «запальній вдачі» – *(as) hot as fire, (as) touchy as gunpowder;* **г)** в «надмірній роздратованості» – *(as) tight as a brick / as a drum, (as) excited as a child, (as) tense as a string;* **д)** в «некерованості дій і вчинків» – *(as) mad as a March hare, (as) nutty as a fruit-cake, be like a ship without a rudder.* Загалом в мотиваційно-образній основі зазначених КФО лежать асоціації насамперед із зоонімною (35%), предметно-артефактною (18%) та фітонімною (8%) сферами.

Відомо, що «неврівноваженість, нестриманість» ЛЮДИНИ в своїх почуттях і емоціях, невміння керувати ними є свідченням її низької культури та невихованості, а тому вони зазвичай осуджуються, що особливо характерно для носіїв англо-саксонської культури: *Composure is better than cure.* Або: *The passions are like fire and water: good servants but bad masters.*

Ціла низка КФО вербалізує гіпоконцепт UNCOOL, UNRESTRAINED образно і неповторно: *jump around like a scalded cat, sit like on nettles, look like a deer caught in the headlights, fret like gummed taffeta* тощо. Семантика останньої КФО вимагає етимологічного розкодування, оскільки побудована на грі різних значень слова *to fret*: 1) «сердитися, хвилюватися» і 2) «морщитися» [2].

4. Дихотомічна опозиція **а) GENTLE, TENDER – б) ANGRY, FIERCE:** **а)** – *(as) gentle / meek as a baby / a child) / as a lamb / as a dove / as a mouse, (as) timid as a hare / a rabbit* тощо; **б)** – *(as) angry as a wasp / as the devil / as the hell, (as) cross as the devil / as two sticks, (as) fierce as a bull / as a duck / as a goose / as a tiger, (as) mad as a buck / as a cut snake / as a wet hen / as the hatter* та інші.

Психо-емоційний стан GENTLE, TENDER вербалізований КФО в основному з використанням образів-еталонів зоонімного походження (67%), які привносять у семантику цих одиниць здебільшого позитивну конотацію.

Антиподом GENTLE, TENDER є стан ANGRY, FIERCE, який є найвищим проявом неврівноваженості, нестриманості ЛЮДИНИ і може «зумовити послаблення свідомого контролю за діями та вчинками» [10, с. 86-87]. Загалом у вербалізації цього стану засобами КФО домінує також використання образів-еталонів зоонімного походження (56%).

Переважає більшість вищезазначених одиниць характеризується прозорістю своєї внутрішньої форми, проте в деяких із них вона затемнена. Так, на грі слів побудовані вирази – *(as) cross as nine highways / as two sticks (cross – «сердуний» та cross – «перехресний»).* Вираз *(as) mad as the hatter* мотивований негативним впливом ртуті на психіку людини при виготовленні капелюхів [2].

У складі одиниць цього гіпоконцепту є окремі компаративні паремії, які приписують стан «неврівноваженості, гніву, люті», як це не дивно, жінці: *Hell has no fury like a woman scorned. There is no fury like a woman's fury.*

5. Дихотомічна опозиція: а) TIMID, UNCOURAGEOUS – б) BRAVE, COURAGEOUS. В основі першої складової частини цієї опозиції є СТРАХ (FEAR) як «негативний емоційний стан, що виникає при появі уявної або реальної загрози для життя чи життєвого благополуччя» [10, с. 3467]. Він може набувати різної інтенсивності: від легкого побоювання або переляку до паніки й жаху. КФО, що вербалізують гіпоконцепт TIMID, UNCOURAGEOUS, виявляють образні асоціації насамперед із зоонімною сферою (45%): *(as) timid / scared as a mouse / as a hare (rabbit), look like a deer / a rabbit caught in the headlights, be like rats deserting a sinking ship* тощо. Окремі одиниці мають релігійно-міфологічне походження: *fear smb. / smth. like death, fear as the devil fears holy water* тощо.

Емоція страху може викликати неадекватні реакції у ЛЮДИНИ і однією із них є «панічна втеча» [10, с. 347], яку слід розглядати не просто як прояв бажання уникнути небезпеку, а як прояв страху, боягузтва, що вербалізовано такими КФО: *flee like bandicoots before a bushfire / like a gazelle, avoid like the plague* тощо.

Окремі одиниці виявляють універсальність фразеологічного відтворення цього стану. Такою є, наприклад, семантика виразу *shake / tremble like a (an aspen) leaf*, який має своє аналоги і в інших мовах: *zittern wie ein Espenlaub* (нім.) – *тремтими як осиковий лист* (укр.). В образній основі цих та інших виразів – *shake / shiver / tremble like a jelly / as in fever* лежить зовнішній прояв емоції «страху», що супроводжується тремтінням кінцівок ЛЮДИНИ, її м'язів, а в інших випадках – специфічним переляканим виразом обличчя – *look as if one had seen a ghost.*

Емоції страху, переляку, як і КФО, що їх вербалізують, мають однозначну негативну конотацію, що підтверджується паремією компаративного характеру: *Fear kills more than illness.* Однак, як зазначає англійськомовний етнос, в житті не все так страшно, як людина собі це уявляє: *The lion is not so fierce as he is painted.*

Гіпоконцепти BRAVE, COURAGEOUS з точки зору психології мають не чисто емоційний, а емоційно-вольовий характер і їх синонімами є такі поняття із сфери вольових ознак, як «сміливість», «хоробрість». Усі ці поняття

пов'язані зі здатністю ЛЮДИНИ не боятися небезпеки, діяти рішуче в складній або небезпечній обстановці, переборювати можливе почуття страху та невпевненості. Гіпоконцепт BRAVE, COURAGEOUS вербалізований в англійській мові цілою низкою КФО, семантика яких поєднується насамперед із а) зоонімами – *(as) bold / brave as a lion, (as) game as a cockerel, fight like a tiger / like a wild cat* тощо; б) з антропонімами, топонімами та – *fight like Ned Kelly / like Kilkenny cats*; в) з окремими артефактами – *fight like a threshing machine* тощо. Попри універсальність семантики багатьох із вищенаведених прикладів КФО, окремі із них є етнокультурно маркованими за рахунок вжитих у їх складі антропонімів (*Ned Kelly*) та топонімів (*Kilkenny*) [2, с. 330, 78]. Більшість одиниць гіпоконцепту BRAVE, COURAGEOUS мають позитивну конотацію, правда окремі із них характеризуються не дуже високим ступенем позитивної оцінності, а скоріше – певним іронічним забарвленням. Це стосується таких енантіосемічних одиниць зі значенням «не такий уже й хоробрий», як: *(as) «brave» as a lion with a lamb, (as) «valiant» as a cock on his own dunghill, be like a paper tiger* тощо.

Висновки. Як бачимо, при вербальному вираженні концепту PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND FEELINGS англійська мова значною мірою послуговується компаративними фразеологізмами. За нашою картотекою їх кількість складає 374 одиниці, які разом з іншими мовними знаками формують асоціативно-образний, оцінний та етнокультурний складники цього концепту.

Асоціативно-образний складник концепту формують КФО, джерелами формування яких є образи-еталони таких основних концептуальних сфер: зооморфної (32,9%), предметно-артефактної (13,7%) та міфолого-релігійної (9,2%). Оцінний складник концепту формують у переважно не позитивно-оцінні, а негативно-оцінні одиниці і їх співвідношення складає у концепті 64% (-) – 29% (+). Така асиметрія зумовлена критичним ставленням людини до самої себе та до своїх емоцій, фокусуванням на відхиленні від норми, що, у свою чергу, призвело до виокремлення великої кількості негативних емоцій та, відповідно, стимулювало активне фразотворення одиниць, що їх вербалізують. Етнокультурний складник представлений у концепті як одиницями, що мають універсальну семантику, так і тими, що виражають досліджувані емоційні стани специфічно і навіть унікально.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник компаративної фразеології. / уклад. К.І. Мізін. Кременчук : Щербатих О., 2010. 120 с.
2. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
3. Билиця У.Я. Дихотомічні мікроконцепти «красивий» – «некрасивий» в англomовній картині світу засобами компаративної фразеології. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2015–2016. Вип. 44–45. С. 153–160.
4. Билиця У.Я. Дихотомія емоцій людини «веселий, радісний, щасливий» – «невеселий, сумний, нещасний» в англomовній картині світу (на матеріалі компаративної фразеології). *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017)* : матеріали IV міжнар. наук. конф. / відп. ред. Н.Я. Яцків ; Прикарпатський нац. ун-тет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2017. С. 170–176.
5. Ігнатенко Д.Є. Інтенсивність вияву позитивних емоцій у фразеологізмах англійської, німецької, російської та української мов. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Випуск 33-34. Вінниця, 2017. С. 35–38.
6. Кант І. Трактати и письма. Москва : Наука, 1980. 712 с.
7. Мізін К. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : монографія. Київ; Кременчук : Щербатих О., 2011. 448 с.
8. Негрич Н. Вербалізація емоцій засобами фразеології. *Науковий журнал Чернівецького нац. Ун-ту імені Ю. Федьковича*. 2012. Вип 1. Том 1. С. 112–117
9. Охріменко М. Склад фразеосемантичного поля «емоції людини» (на матеріалі сучасних перської та української мов). *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. Львів, 2011. Вип. 54. С. 130–137.
10. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.
11. Станкевич-Іванова В. Особливості вираження емоцій страху засобами фразеології чеської мови. *Вісник Львів. ун-ту Серія Філологія*. 2009. Вип. 48. С. 275–280.
12. Трофімова О.В. Фразеологія негативних емоцій в англійській та українській мовах : монографія. *Лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні дослідження* Т. 1. Донецьк : ДонНУ, 2014. 248 с.
13. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук та інші. Київ : Абрис, 2002, 743 с.
14. Cambridge International Dictionary of Idioms. URL: <http://itools.com/tool/cambridge-international-dictionary-of-idioms>.
15. Collins English Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>
16. Longman Dictionary of English Idioms. Lnd: Longman, 1980. 387 p.

REFERENCES

1. Mizin K. I. (2010) *Anglo-ukrayinskyi slovnyk komparatyvnoi frazeologii*. Kremenchuk: Shherbatykh O., 120 p.
2. Barancev K. (2005) *Anglo-ukrayinskyi frazeologichnyi slovnyk*. Kyiv: T-vo «Znannya», KOO, p. 1056.
3. Bylytsia U. Ya. (2015–2016) Dykhotomichni mikrokoncepty «krasyvyi» – «nekrasyvyi» v anglomovnij kartyni svitu zasobamy komparatyvnoi frazeologii. *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Filologiya*. Ivano-Frankivsk. vol. 44–45, pp. 153–160.
4. Bylytsia U. Ya. (2017) Dykhotomia emocii lyudyny «veselyi, radisnyi, shchaslivyi» – «neveselyj, sumnyi, neshchasnij» v anglomovnij kartyni svitu (na materialy komparatyvnoi frazeologii). *Suchasni doslidzhen-nya z lingvistyky, literaturoznavstva i mizhkulturnoi komunikatsii (ELLIC 2017): materialy IV mizh- nar. nauk. konf.* Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi nats. un-tet imeni Vasylia Stefanyka. pp. 170–176.
5. Ignatenko D. Ye. (2017) Intensyvni vyjavu pozytyvnykh emotsii u frazeologizmakh angliiskoi, nimetskoj, rosiiskoi ta ukrainskoj mov. *Typologiya movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh*. Vinnycya. Vol. 33-34, pp. 35-38.
6. Kant Y. (1980) *Traktaty i pisma*. Moscow: Nauka, 712 p.
7. Mizin K. (2011) *Liudyna v dzerkali komparatyvnoi frazeologii*. Kyiv; Kremenchuk: Shcherbatykh O, 448 p.
8. Negrych N. (2012) Verbalizacia emocii zasobamy frazeologii. *Naukovyi zhurnal Chernivetskogo nats. Un-tu imeni Yu. Fedkovycha*. vol. 1, no 1, pp.112-117.
9. Okhrimenko M. (2011) Sklad frazeosemantychnogo polia «emocii lyudyny» (na materialy suchasnykh per- skoi ta ukrainskoj mov). *Visnyk Lvivskogo un-tu. Seria filologichna*. Lviv, no. 54, pp. 130–137.
10. Stepanov O. M. (2006) *Psykhologichna entsyklopedia*. Kyiv: «Akademvydav», 424 p.
11. Stankevych-Ivanova V. (2009) Osoblyvosti vyrazhennya emocii strakhu zasobamy frazeologii cheskoj movy. *Visnyk Lviv. un-tu Seria Filologia*. no. 48, pp. 275-280.

12. Trofimova O. V. (2014) *Frazeologiya negatyvnykh emocii v angliiskii ta ukrainskii movakh: (monografiia) Lingvokognityvni ta lingvokulturologichni doslidzhennia*. N.1. Doneczk: DonNU, 248 p.
13. Shynkaruk V. (2002) *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys, 743 p.
14. Cambridge International Dictionary of Idioms. Retrieved October 18, 2021, from <http://itools.com/tool/cambridge-international-dictionary-of-idioms>
15. Collins English Dictionary. Retrieved October 18, 2021, from <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
16. Longman Dictionary of English Idioms. (1980). Lnd: Longman. 387 p.